

այսինքն աշխարհը, իր բոլոր ցանկութիւններովը:

Այդ խորհուրդով և այդ ուղղութեամբ մշակուած քրիստոնէական կեանքին գիտակցութիւնն է որ մեր խղճին մէջ պիտի կրնայ արթնցնել զգացումը երանաւտ Յոյսի մը իրաւունքին, յոյսի՝ որուն մտածումն իսկ կը լեցնէ մեր հոգին անանցական բերկրանքի մը յոյզերով:

Այդ բերկրանքը այնքան աւելի ազնուական է և սուրբ, որքան հզօր է Յոյսը՝ որ կը բղխի ակնկալութիւնէն միւսանդամ յայտնութեանը մեր հոգեկան ազատագրումին համար ինքնագոհուած մտածածային այն փրկիչին, որուն շնորհիւ պիտի կրնանք այլ ևս ինքզինքնիս նկատել Աստուծոյ ցեղէն և անոր սեփական ժողովուրդ մը, իր արիւնովը սրբուած և կնքուած, և բարի զործերու նախանձախնդրութեամբ առլցուած:

Այս է յաւիտենական դասը, զոր Յիսուսի մարդեղութեան եղելութիւնը, իբրեւ խորհուրդ Աստուծոյ շնորհաց մարմնացման և երեման երկրի վրայ, միանգամ ընդ միշտ տուած է մարդկային լրութեան:

Աւ Աւետարանի պաշտօնէին մօնաւանդ պարտականութիւնն է հնչեցնել միշտ աստուածային այդ դասը՝ վստահութեան, անկեղծութեան, և համոզումի այնպիսի ջերմ և կենդանի շեշտով, որ ամէնքը յարգանքի միայն պարտաւորութիւն Աւետարանի գոսարեմին առջև:

19 Մայիս 1931

Թ. Ե. Գ.

ԽՈՐՀՈՒԲԳ ԵՒ ԽՕՍԳ

Ժամանակը կը փոխէ դասաւորին ակնոցը:

*

Չկայ մեծ պատկանակտի դիպք մը առանց մեծ զոհողութիւններու:

*

Աշխատատեղ մտքդուն համար չկայ աւելի ստատ քան մը քան ժամանակը:

*

Ոչ ոքի մասին չարախօս մի՛ ըլլա՛մ, ոչ իսկ ձեր քննախնէներուն վրայ:

ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ՏԱՐԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ե

ՀԱՒԱՏԲ, ԴԱՒԱՆԱՆԲ ԵՒ ԵԿԵՂԵՑԻ

Միութիւնը, ընդհանրականութիւնը, առաքելականութիւնը և սրբութիւնը նշաններն են Քրիստոսի ճշմարիտ Եկեղեցիին, և անոր նկարագրին չորս գիծերը կը կազմեն: Այս նշաններուն խմատը յայտագրութեամբ հակիրճ կերպով Սիոնի նախանցեալ թիւին մէջ:

Սակայն այս նշանները գործնական ընծայող եւ Եկեղեցիին կեանքին պայմանը հանդիսացող չորս սարքեր կան: Անոնցմէ մէկն է դաւանանքը: Հարեանցի խորհուրդներու համար սովորութիւն է շփոթել դաւանանքը հաւատքի հետ՝ որ պէտք է առնուի իր լայնագոյն խմատով: Անհրաժեշտ է սակայն երկուքին առնչութիւնը և տարբերութիւնը միանգամ ընդ միշտ յստակօրէն բժրոնել:

Դաւանանք բնելով կ'իմանանք այն հաւաստումները կամ վճիռները՝ որոնք իբր Քրիստոսէ յայտնուած եւ առաքեալներէ քարոզուած ճշմարտութիւններ կ'ընդունուին: Այդ ճշմարտութիւնները Քրիստոսի Աւետարանին բովանդակութիւնը կը կազմեն:

Անոնք որ Քրիստոնէական Եկեղեցիի անդամ են կամ կ'ուզեն ըլլալ՝ այդ ճշմարտութիւնները պէտք է որ ընդունին. եթէ ոչ՝ Եկեղեցիի անդամ չեն կրնար ըլլալ: Եւ իրենց այդ ընդունելութիւնը պէտք է հրապարակաւ յայտարարեն՝ ինչպէս կ'ընեն Ուղղափառ Եկեղեցիներու բոլոր անդամները, այլեւայլ հանդիսաւոր առիթներով: Այսպէս՝ դաւանանքը քրիստոնէական ճշմարտութեանց արտայայտութիւնն է, զորս պէտք է խոստովանի ամէն քրիստոնեայ՝ որպէսզի Եկեղեցին գիտնայ թէ իր ծոցը մտնել ուղղ կամ մտած անձը ի՞նչ միտքի կը ծագայէ և ի՞նչ համոզումներու և սկզբունքներու տէր մէկն է:

Հաւասքը սակայն, տարբեր է: Անիկա մարդուն միտքին և հոգիին ունենալիք առաքինութիւնն է: Ներքին հոգեկան վիճակ մըն է, վիճակ մը նուիրումի, սիրոյ, վրստահութեան, համոզելութեան, խաղաղութիւն, եւայլն, հանդէպ Աստուծոյ և հանդէպ այն ամէն բաներուն՝ որոնք Անոր յայտ-

նութենէն են։ Ս. Պօղոս առաքելի թուղթերուն մէջ այս հաւատքը հրաշալի փայլով մը պարզուած է։ Այս հաւատքն է պայման, եւ միակ պայման փրկութեան, երբ անշուշտ արդիւնաւոր կը հանդիսանայ այն՝ անհատին անձնական եւ ընկերային կեանքին մէջ։ Մարդուն մէջ եղող աստուածային տա՛րրը կը կազմէ այս հաւատքը։ Քրիստոսի մարդեղութիւնը, Աւետարանը, եկեղեցին իր բովանդակ զօրծունէութեամբ՝ մարդուն մէջ այս փրկարար, անճառելի հաւատքը ստեղծելու համար են։ Բայց ինչպէս Աստուած անճառ է եւ անքնին, նոյնպէս հաւատքի այս ուժը անճառ եւ անքնին, անչափելի եւ անսահմանելի բան մ'ունի իր մէջ։ Աստուած միայն զիտէ մարդուն սիրտը։ Ընդունայն է, մինչեւ իսկ մեղք՝ որեւէ քրիստոնէի մը համար իր եղբոր հոգիին խորը, «սրբութիւն սրբութեանց» թափանցելու ջանք ընել։ Քահանայապետին (Քրիստոսին) միայն մատչելի է այն։ Նոյնիսկ մարդ իր անձին հաւատքին չափը լիովին չի կրնար գիտնալ յաճախ։

Այսուհանդերձ հաւատքը իր գոյութիւնը եւ ներկայութիւնը կը յայտնէ. եւ կը յայտնէ հարկաւորաբար՝ միտքին միջոցաւ, սրտին միջոցաւ եւ կամքին միջոցաւ։ Հաւատքը այս երեք երեսներով կը ներկայանայ մեզի։ Այս երեք երեսներու ներդաշնակօրէն ըմբռնումը յոյժ էական է. բայց հոս այդ կէտը ընդլայնելու տեղ չունինք։ Առնելով առաջին երեսը՝ այսինքն հաւատքը միտքով արտայայտուած, կրնանք զայն նմանցնել խորհուրդի, որ ճշմարտութիւնը մտածելու մեր զօրծունէութիւնն է։ Եւ ճիշտ ինչպէս որ խորհուրդը ուրիշներու փոխանցելու եւ ուրիշներու խորհուրդը մեր միտքին մէջ ընդունելու համար անհրաժեշտ պէտք ունինք խօսքի՝ այնպէս ալ հաւատքը իր երկինքէն երկիր իջեցնելու, զայն սուրբերու հաղորդակցութեան համար շօշափելի եւ իրական դարձնելու համար՝ անհրաժեշտ պէտք ունինք դաւանանքի անդրուժարին։ Ուստի «չի բաւեր որ եկեղեցին ունենայ միայն ներքին հաւատք մը, այլ պէտք է ունենայ եւ արտայայտնալ դաւանութիւն մը» (Օրմ. Լոյս, 1905)։ Առանց կաղապարի՝ դաղափարը չ'ապրիր, իր գիմադիծը կը կորսնցնէ։

Հաւատքը՝ ուրեմն՝ անհետանելի եկեղեցիին միութեան հիմն է. դաւանանքը՝ անհետանելի եկեղեցիին կազմակերպութեան հիմերէն է։ Դաւանանքը եկեղեցիին մէջ՝ կարելի է բաղդատել՝ լեզուին հետ՝ մարդկային ընկերութեան մէջ։ Նաեւ՝ ինչպէս ընկերակցութիւն մը սկզբունքներու վրայ կը կենայ՝ այնպէս ալ դաւանանքը եկեղեցին կանգուն պահող սիւներէն է, եւ պայման է անոր գոյութեան իրր հաստոյթ։ Պատահամբ տեսայ կարեւոր անդլիկան հանդէս մը՝ որ իր խմբադրականին մէջ կը գրէ. «Քրիստոնէութիւնը երեւցաւ աշխարհի մէջ ո՛չ թէ որպէս տեսութիւն մը որ հոս հոն տարուբեր կը ծփայ անհատներու միտքին մէջ՝ այլ իրր վարդապետութիւն մը՝ որ կը պահուի կազմաւորեալ հաստոյթի մը մէջ, եւ այս հաստոյթը ուղղակի արդիւնքն էր Տիրոջ գործին»^(*)։

Անոնք որ դաւանանքը իրր պայման կը մերժեն՝ մերժած կ'ըլլան եկեղեցին, որով անոր մէջ եղած ըլլալու իրենց պնդումը՝ հակասութիւն է գլխովին։ Եւ ո՛չ միայն այդ չափ, անոնք որ կ'անտեսեն դաւանանքի անհրաժեշտութիւնը՝ Յաւիտեանական Կրօնքին դատաւնիքը ստորագրելու կարճատես յիմարութիւնը եւ մեղքը զօրծած կ'ըլլան։ Պէտք է տեսնել հեռուն՝ դուշակելու համար թէ ո՛ւր կ'երթան դաւանանքն ու անոր հեղինակութիւնը մերժողները, որոնք «քրիստոնէութիւնը կեանք է» ճշմարտութիւնը միակողմանի կը դիտեն, զայն չեն հասկնար լիովին, եւ այդպէսով իրենց ուղիղ տեսութիւնը կը մթազնեն։

Ուղղափառ դաւանանքը իր բանաձեւումին հեղինակաւորութեան տեսակէտէն իրեն կոռուան ունի եկեղեցւոյ Իշխանութիւնը։ Ասոր հարեւանցի ականարկեցինք, տակաւին անդրադառնալու առիթ կ'ունենանք։

2

ԴԱՎԱՆԱՆՔԻ ԵՒ ՀԻՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Դաւանանքի մասին տիրող մոլորութեանց ականարկելէ առաջ՝ հարկ է ընթերցողին ուշադրութիւնը հրաւիրել հին եկեղեցւոյ մէջ դաւանանքի — հաւատամքի — դարդացման երեւոյթին։

Իրաւ է որ հաւատամքի առաջին պաշ-

(*) Այս խնդիրներու մասին Սիոն առաջ ալ արտայայտուած է. տես Սիոն 1927, Մայիս։ Նաեւ Լոյսի մէջ (1905) Օրմանեանի գրութիւնը։

առնական յայտարարութիւնը նիկիոյ ժողովին մէջ խմբագրուեցաւ: Բայց դաւանանքի սկիզբները կ'ենն մինչև Քրիստոսնէութեան հնագոյն գրականութիւնը — Ս. Պօղոսի թուղթերը: Դաւանանքի առաջին ձևը կուտայ Հռ. Ժ. Գ-ի սա' խօսքը. «Եթէ Քրիստոսը Տէր դաւանիս (ἐξουσίαν) քալ բերնով, եւ հաւատաս սրտով թէ Աստուած յարոյց զԱյն մեռելներէն՝ պիտի ապրիս» Դարձաւ Ս. Պօղոս կը դատապարտէ «ունայն խօսքերով խտորեանները» եւ ողջամիտ վարդապետութիւնը չափանիշ կը դնէ: «Ողջամիտ վարդապետութիւնը» ուրիշ բան չէ՝ բայց եթէ ուղղափառութիւնը: Երրորդութեան դաւանանքն է՝ մըկրտութեան ատեն տիրական հրամանով խօստովանող «Յանուն Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն Սրբոյ» խօսքն ալ:

Աւետարանական ժամանակներուն մի քանի բառերով արտայայտուած դաւանանքներ բաւական չեղան սակայն եկեղեցիին նկարագիրը անաղարտ պահելու դարերու ընթացքին: Ժիշտ ինչպէս հիմայ՝ այն աւտեն ալ եղան մարդիկ՝ որոնք Քրիստոսը Տէր դաւանեցան, բայց ամբողջութեան մէջ ա'յնքան հեթանոս էին՝ որքան չդաւանողները: Ի՞նչ պէտք էր ընել. գնոստիկեան, մարկիոնական, եւայն, աղանդաւորները եկեղեցիին մէջ նկատել: Բայց այդ Քրիստոսնէութեան ինքնասպանութիւնը պիտի ըլլար: Եկեղեցին պիտի կեցաւ իր հաւատքին մէջ եւ դաւանանքին եզրերը բազմապատկեց, եկեղեցւոյ նկարագրին զիծերը քիչ մըն ալ որոշ եւ ցցուն ընծայեց, եւ իր ծոցէն զԴէրս վտարեց հայհոյիչները: Որիցնէս, Դ. դարու ա. կիսուն եկեղեցւոյ տիտանը, շատ լաւ կը շեշտէ այս կէտը իր Հռոմայեցւոյ եւ Տիսսի թուղթերուն մեկնութեանց մէջ: Բայց տեղ չունինք հոս դայն թարգմանելու կամ մէջբերելու:

Մեծագոյն տգէտն է այն՝ այո՛, մեծագոյն տգէտը, որ կը կարծէ թէ Դ եւ Ե դարերու եկեղեցւոյ Ս. Հայրապետներու ուղղափառ դաւանանքի համար կեանքի գնով մշած պայքարները օրիգանդական վէճերն էին: Այդ պայքարներուն մէջ անտարակոյս խառնուեցան քրիստոնէութեան օտար եւ անբաղձալի շարժանքներ եւ տարբեր: Բայց չմոռնալ թէ այն որ այս աշխարհի տիգմերուն մէջէն կը քալէ՝ չի կըր-

նար չցնխոտիլ, որքան ալ իր փէշերը հաւաքել ջանայ: Եկեղեցին այս աշխարհի մէջէն քալեց: Այդ ցնխերը, մարդկային տկարութիւնները, պէտք չէ մեղի համար եկեղեցւոյն զեղեցկութիւնը եւ հրապոյրը աղարտեն:

Դաւանանքը ուրեմն, պարիսպ մըն էր եւ է ամբակուո՛ւ՝ զոր եկեղեցին շինեց իր շուրջ՝ պաշտպանուելու համար սուտ մարդարէներէ եւ աւազակներէ, որոնք — պէտք է միշտ յիշել — իրենց ձեռքը Ս. Դիրքով մը յարձակու՛մ կը դործէին ամէն անգամուն: Բայց մշուեցան ե՛տ, վասնզի անոնք որ դուռնէն չեն մտներ՝ զօղեր են եւ աւազակներ (Յովն. Ժ. 1):

Առաջին դարէն իսկ՝ եկեղեցւոյ անգամ ըլլալու պայման էր հաւատոյ խոստովանութիւնը: Մկրտութիւնը ընդունելու ատեն (երախաները) պէտք է հրապարակաւ, քրիստոնեայ համայնքին առջեւ հրաժարէին սատանայէն, անոր զօրութենէն, անոր գործերէն, այսինքն ի մի բան՝ հեթանոսութենէն, ասոր կրօնէն եւ հեշտին բարոյականէն: Յետոյ կը յայտարարէին իրենց յարումը Յիսուս Քրիստոսին, եւ, ի նշան այդ յարումին՝ կ'արտասանէին հաւատամբը:

«Դաւանանքի բանաձևը տակաւին այն էր ամբողջ եկեղեցւոյ մէջ՝ ինչ որ կը կոչուի Առաքելական Հանդանակ: Մեր օրերուն գործածուած բնագիրը շատ քիչ կը տարբերի Դ. դարու սկիզբէն Հռոմի մէջ աւանդական դարձած բնագիրէն» (Duchesne, H. E. I. 505):

Տերտուղիանոս է որ կը նկարագրէ մկրտութեան այս ընթացքը եւ իր ակնարկութիւնը կը վերաբերի Բ. դարու ա. կիսուն:

Կը տեսնուի թէ տակաւին դար մը չը լրացած՝ Պօղոս Առաքելի «Տէր» բառը՝ որ պէտք է դաւանուէր Քրիստոսի համար, եւ զամ էր բազմեղբ հանդանակ մը: Այս եզրերը պիտի բազմապատկուէին մինչև այն ատեն՝ երբ անոնք պարունակէին քրիստոնէական կրօնի բոլոր եական եւ հիմնական հոմարսութիւնները. ու անկէ յետոյ պիտի զարդէին. բայց ո՛չ անկէ առաջ:

Տ. Վ. Ն.

Վ. Բ. Գ. Ա. Կ.

ՍՊՈՆ, Ապրիլ 1931 Թիւ 4 էջ 103, վերէն տող 4 երեք պիտի լլլայ՝ հարգ: